

Marian Żurowski

Refleksje nad nowym "Ordo Poenitentiae" i schematem prawa kanonicznego dotyczącego sakramentu pokuty

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 19/1-2, 75-81

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIAN ŻUROWSKI

**REFLEKSJE NAD NOWYM „ORDO POENITENTIAE” I SCHEMATEM
PRAWA KANONICZNEGO DOTYCZĄCEGO SAKRAMENTU
POKUTY ***

Sobór Watykański II w Konstytucji o Kościele (nr 8) przypomina, że: „Kościół obejmujący w łonie swoim grzeszników, święty i zarazem potrzebujący ciągle oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i odnowienie swoje.” W dalszym ciągu w n-rze 11 ta sama Konstytucja przypomina: „Ci zaś, co przystępują do sakramentu pokuty, otrzymują od¹ miłosierdzia Bożego przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i równocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę, a który przyczynia się do ich nawrócenia miłością, przykładem i modlitwą.”

Odnowione przepisy dotyczące sakramentu pokuty na tę właśnie prawdę zwracają uwagę np. *Ordo Poenitentiae* z 1974 r. w części wprowadzającej. Czyni to również schemat kanoniczny o pokucie. Nie jest to nic nowego w problematyce kościelnej, ponieważ w pierwszych wiekach bardzo kładziono nacisk na eklezjalny charakter pokuty. Jest to więc tylko przypomnienie, ponieważ w ostatnich wiekach ten aspekt — choć nie kwestionowany — uległ pewnemu zamgleniu, czy odsunął się na dalszy plan w świadomości nie tylko teologów, ale i kanonistów. Podkreślano indywidualne pojednanie człowieka z Bogiem, a w kanonistyce ponadto sprawę jurysdykcji zakresu wewnętrznego dającą możliwość rozgrzeszenia. Wielu autorów twierdziło, że jest to wykonywanie władzy w relacji penitent — Bóg. Ponieważ nie uwzględniano wystarczająco elementu eklezjalnego, zastanawiano się, czy jest to władza w ścisłym tego słowa znaczeniu.

W części wstępnej *Ordo Poenitentiae* przypomina się elementy wewnętrzno-zewnętrzne, które są niezbędne do ważności sakramentu, przede wszystkim: nawrócenie się do Boga z całego serca i chęć

* Referat wygłoszony na ogólnopolskim symposium Kanonistów w Siedlcach w dniu 17 września 1974. NB. Wiadomości dotyczące schematu prawa kanonicznego odnośnie sakramentu pokuty czerpane są z referatów na międzynarodowym Kongresie Kanonistów w Brescii w dniach od 3 do 7 czerwca 1974 r.

rozpoczęcia nowego życia. W tej materii doktryna Kościoła zasadniczo nic się nie zmienia. W dalszym ciągu wymienione jest *contritio* — żal za grzechy, który stanowi konsekwentny wyraz nawrócenia. Cytuje się słowa Soboru Trydenckiego: „*animi dolor, ac detestatio est de peccato commiso cum proposito non peccandi de cetero*”¹. Następnym elementem stanowi wyznanie grzechów przedstawicielowi Kościoła, który ma władzę kluczy — może grzechy odpuścić lub zatrzymać. Znakiem i dopełnieniem nawrócenia ma być przyjęcie pewnej satysfakcji dostosowanej do każdego penitenta oraz poprawa życia. Jeśli chodzi o szafarza mającego władzę absolucji, to warto zwrócić uwagę, że zarówno *Ordo Poenitentiae* jak i schemat prawa kanonicznego o pokucie nie używa już słowa: „jurysdykcja”. Natomiast mówi: „*de eo, qui facultatem absolvendi habet*”.

Warto zwrócić uwagę, że w nowym *Ordo Poenitentiae* jak i w schemacie przewiduje się sprawowanie sakramentu pokuty 1° na korzyść poszczególnych wiernych, 2° dla wielu penitentów, ale ze spowiedzią i absolucją indywidualną, wreszcie 3° udzielenie absolucji generalnej po spowiedzi ogólnej dla wielu penitentów.

Całość schematu prawa kanonicznego *de Poenitentia* dzieli się na cztery zasadnicze części: I-sza: o absolucji generalnej wielu penitentom razem udzielonej, II-ga część: „*de facultate*” o uprawnieniu wymaganym do wykonywania władzy absolucji — rozgrzeszenia, III-cia część: pewne normy odnośnie do sposobu przyjmowania spowiedzi i wreszcie ostatnia: o podmiocie sakramentu pokuty.

Jeśli chodzi o pierwszą część schematu odnoszącą się do absolucji wielu penitentom razem udzielonej, można powiedzieć, że weszły tam całkowicie normy *Kongregacji dla Doktryny Wiary*: „*Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impetrandam*” z 16 czerwca 1972 r.² Zgodnie z tymi przepisami indywidualna i kompletna spowiedź oraz absolucja pozostają zwyczajnym sposobem, w jaki wierni mogą się pojednać z Bogiem i Kościołem, chyba że niemożliwość fizyczna czy moralna na to nie pozwala. Zdarzają się jednak wypadki, w których z powodu wielości penitentów, w wypadkach określonych przez ordynariusza, nie jest rzeczą możliwą, ażeby wszyscy skorzystali z indywidualnej spowiedzi, wówczas można uzyskać rozgrzeszenie generalne, by wierni bez własnej winy nie byli na długo pozbawieni możliwości uczęszczania do Komunii św. W wypadkach, w których kapłan przewiduje, że taki stan może zaistnieć, powinien się uprzednio odnieść do ordynariusza, ażeby godziwie

¹ Sesja 24 — *de Sacramento Poenitentiae*, caput 4.

² AAS 64, 1972, 510—514. Tekst ten mamy już dostępny w piątym zeszycie *Posoborowego Prawodawstwa Kościelnego*.

mógł skorzystać z absencji udzielonej w sposób ogólny. Nie zwalnia to jednak wiernych z indywidualnej spowiedzi ze wszystkich swoich grzechów ciężkich i naprawienia zgrzeszenia, gdyby takie wywołali swoim postępowaniem. Powinni to uczynić, zanim skorzystają z następnej absencji generalnej, chyba że słuszna racja im na to nie pozwala. W żadnym wypadku jednak nie są zwolnieni od dorocznej spowiedzi św. indywidualnej.

Oczywistą jest rzeczą, że w tym wypadku prawo chce wyjść naprzeciw potrzebom wiernych, gdyby trudno im było skorzystać ze spowiedzi indywidualnej ze względu na brak spowiedników. Zasada spowiedzi indywidualnej jest utrzymana tak jednak, by wierni nie byli pozbawieni dóbr duchowych z przyczyn przez nich nie zawinionych.

Druga część schematu prawa kanonicznego dotyczy uprawnienia niezbędnego do wykonywania władzy rozgrzeszania — „*de facultate requisita ad exercendam potestatem absolvendi*”. Jak już wspomniane było wyżej, nie mówi się już o władzy jurysdykcyjnej, tylko używa się określenia, że kapłani oprócz władzy święceń mają „*facultatem*” czyli uprawnienie rozgrzeszania zdeterminowanych wiernych. W tym punkcie następuje zgodnie z główną myślą przewodnią dyskusji soborowej na ten temat największa i najważniejsza zmiana w dotychczasowym prawodawstwie. Wraca się do dawnej praktyki. Podobnie jak w Kodeksie Prawa Kanonicznego władzę spowiadania na całym świecie mieli kardynałowie „*a iure*”, a ostatnio otrzymali ją biskupi, tak teraz w projekcie nowego schematu mają otrzymać ją również i kapłani, ale nie „*ipso iure*”, tylko w zależności od ordynariusza miejsca zamieszkania albo stałego, albo w wypadku braku zamieszkania stałego — tymczasowego. Tego uprawnienia zatem udziela kapłanowi ordynariusz miejsca jego zamieszkania stałego. Jest ono następnie już mocą prawa powszechnego rozszerzone na cały Kościół. Likwiduje się zatem w ten sposób dotychczasowe ograniczenia i zbędną biurokrację. Natomiast wszyscy inni ordynariusze posiadają w dalszym ciągu kompetencję udzielenia uprawnienia do spowiadania, ale każdy jedynie dla swojego terytorium. Unika się zatem określenia „*ordynariusz własny*”, ale zachowano zasadę terytorialności.

Podobnie również przewidziany jest sposób udzielania uprawnienia do rozgrzeszania w zakonach wyjętych, mających dotychczas własną jurysdykcję wewnętrzną do spowiadania. Jeżeli ordynariusz zakonny danego zakonnika, czyli danej prowincji zakonnej udzieli mu uprawnienia do spowiadania, automatycznie, mocą samego prawa rozszerza się jego kompetencja na cały zakon. Inni ordynariusze zakonni mogą to uczynić tylko w odniesieniu do swego terenu.

Analogicznie również ma się sprawa z odwoływaniem upraw-

nienia spowiadania w określonych wypadkach, kiedy zaistnieją racje wymagające takiego ograniczenia np.: popełnienie wykroczeń lub zaciągnięcie cenzur itd. Zasada jest podobna: odwołać uprawnienie rozgrzeszania tak, by równocześnie mocą samego prawa odwołane było na całym świecie, może tylko ordynariusz miejsca zamieszkania stałego, lub w wypadku braku zamieszkania stałego, ordynariusz miejsca zamieszkania tymczasowego. Natomiast wszyscy inni mogliby to uczynić jedynie dla swojego terytorium. W tym ostatnim wypadku dany kapłan pozbawiony byłby prawa rozgrzeszania na terenie diecezji danego ordynariusza, zachowałby je natomiast we wszystkich innych diecezjach. Wyjątek stanowi pozbawienie kogoś mocą samego prawa władzy spowiadania po wyroku skazującym czy deklarującym ekskomunikę, suspensę czy interdikt osobisty. Wówczas nie skazujący odbiera mu uprawnienie, ale prawo powszechne.

Cały szereg wątpliwości rodzi się wówczas, kiedy następuje zmiana miejsca zamieszkania stałego lub tymczasowego, gdy brak stałego miejsca zamieszkania. Powstaje pytanie: czy wtedy uprawnienie rozgrzeszania może odebrać na stałe ten ordynariusz, który danemu kapłanowi udzielił jego po raz pierwszy, czy też ordynariusz nowego miejsca zamieszkania? Cały szereg podobnych wątpliwości może jeszcze obecnie w pracach Komisji znaleźć lepsze sprecyzowanie i pozwoli na uniknięcie niejasności, albo usunie je ona po zebraniu uwag biskupów. Przyпуска się jednak, że przyjęta zasada terytorialności przenosi kompetencję z jednego ordynariusza na drugiego z chwilą zmiany stałego miejsca zamieszkania, lub — w jego braku — zamieszkania tymczasowego.

Widać ze sformułowań schematu, że autorzy jego wyraźnie dążą do rozgraniczenia między władzą jurysdykcyjną, określaną jako „*potestas regiminis executiva*” od władzy zakresu wewnętrznego, która zakresowo nie zawsze będzie się z poprzednią pokrywała. Tego rodzaju postulaty były wysuwane na soborze, znajdują więc tu swoją realizację. Takie sformułowanie prawa usuwa dużo niepotrzebnych i skomplikowanych dotychczas formalności i ułatwia sprawowanie funkcji duszpasterskiej. Pozostawia ono jednak ordynariuszom możliwość ingerencji, gdy zachodzi rzeczywista potrzeba i dobro Kościoła tego wymaga — zarówno w stosunku do kapłanów chwilowo przebywających na ich terytorium, jak i w stosunku do posiadających stałe zamieszkanie w diecezji.

Następny punkt schematu omawia normy dotyczące sposobu spowiadania wiernych. W tym rozdziale znamienne jest uwzględnienie warunków lokalnych. Z tego powodu — szczególnie co do miejsca i co do szat liturgicznych — nie daje się normy prawa powszechnego, ale zostawia się prawodawstwu lokalnemu. Jeśli chodzi o miejsce spowiadania, już w *Ordo Poenitentiae* jest tylko krót-

ka norma, która zresztą została co do treści powtórzona w schemacie, że sakrament pokuty należy administrować w miejscu określonym przez prawo: „administratur in loco et sede, quae iure statuuntur.”³ Schemat oznacza tylko, że konfesjonał winien być na miejscu otwartym oraz podtrzymuje wymóg kraty. Prawo lokalne winno podać bardziej konkretne wymagania. Podobnie należy wydać lokalne normy ustanowione przez ordynariuszy miejsca w odniesieniu do szat liturgicznych używanych przy administrowaniu sakramentu pokuty.

Jeśli chodzi o sposób administrowania spowiedzi, to oprócz spowiedzi indywidualnej przewidziane jest również nabożeństwo pokutne, podczas którego wierni po odpowiednim przygotowaniu przystępują indywidualnie do konfesjonału, ażeby wyznać swoje grzechy i uzyskać rozgrzeszenie. Rzeczą znamioną jest, że we wszystkich trzech sposobach tzn.: indywidualnym, przygotowaniu zbiorowym i indywidualnej spowiedzi oraz absolucji generalnej — zawsze występuje przygotowanie z tekstów Pisma św., które przy spowiedzi indywidualnej powinny być zawarte w osobistym przygotowaniu się.

Ponadto warto zwrócić uwagę na zmianę wstępnej części formuły absolucji, choć zasadnicze jej słowa pozostają te same:

„Deus, Pater misericordiarum, qui per mortem et resurrectionem Filii sui mundum sibi reconciliavit et Spiritum Sanctum effudit in remissionem peccatorum, per ministerium Ecclesiae indulgentiam tibi tribuat et pacem. Et ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris, et Filii † et Spiritus Sancti.”

Nie ma zatem już mowy o absolucji „a vinculis excommunicationis, suspensionis et interdicti” jak to było dotychczas.

Ordo Poenitentiae jak i schemat przewidują pewne kompetencje w dostosowaniu norm regulujących sprawowanie sakramentu pokuty zarówno dla Konferencji Biskupów, ordynariuszy miejscowych jak również i dla proboszczów.

A. Do kompetencji episkopatu należy przygotowanie projektów, które mają być zatwierdzone przez Stolicę Apostolską, jeśli chodzi o dyscyplinę sakramentu pokuty, szczególnie jeśli chodzi:

a) o posługiwanie w tej materii kapłanów i rezerwację grzechów,

b) normy determinujące miejsce przeznaczone do sprawowania sakramentu pokuty oraz to, co należy wymagać od wiernych przy absolucji generalnej,

c) przygotowanie tłumaczenia tekstów, ułożenie nowych tekstów dla wiernych czy to szafarza sakramentu, z zachowaniem jednak formuły sakramentalnej.

³ Ordo praenotanda 12.

B. Do biskupa diecezjalnego należy:

a) kierowanie dyscypliną pokutną diecezji, wprowadzanie także odpowiednich adaptacji w ramach normy ustanowionej przez Konferencję Biskupów,

b) określenie po porozumieniu się z innymi członkami Konferencji Biskupów, w jakich warunkach wolno udzielać abszolucji generalnej.

C. Do proboszcza natomiast należy:

a) odpowiednio dobierać teksty czy to do czytań, czy modlitw właściwych dla danego zebrania, czy nabożeństwa pokutnego, w ramach norm ustanowionych przez Konferencję Episkopatu, względnie ordynariusza miejsca,

b) określać terminy nabożeństw pokutnych i przygotowywać je także przy pomocy laików, co ma mieć miejsce odpowiednio do potrzeb w ciągu roku, szczególnie jednak w okresie Wielkiego Postu,

c) w wypadku prawdziwej konieczności, czyli w wypadku nie dającym się uzgodnić z biskupem miejscowym, może on decydować o udzieleniu abszolucji generalnej po odpowiednim przygotowaniu i wyjaśnieniu ludziom konieczności odbycia spowiedzi indywidualnej — powiadamiając następnie ordynariusza miejsca o tym fakcie.

A zatem przepisy i schemat idą w kierunku zadośćuczynienia jak najbardziej potrzebom wiernych w konkretnych sytuacjach, z uwzględnieniem zwyczajów i potrzeb lokalnych. Usuwa się zbędną biurokrację przez pewnego rodzaju rozdział między sposobem wykonywania władzy jurysdykcji w znaczeniu zewnętržno-wykonawczym — „*potestas regiminis executiva*” od władzy zakresu wewnętrznego z tym jednak, że potwierdza się zachowanie zasady jedności władzy, przez to, że każdy z biskupów może regulować konkretne potrzeby na swoim terytorium oraz zapobiegać nadużyciom w wypadkach szkodliwych, a jeżeli to nie zachodzi, mocą samego prawa rozszerzona jest władza przez niego udzielona na cały Kościół. Jest to w dużej mierze pod tym względem powrót do pierwotnych praktyk Kościoła.

**Reflexiones super renovatum ordinem poenitentiae et schema
iuris canonici sacramentum poenitentiae respiciens**

SUMMARIUM

Characteristicum utriusque documenti est in hoc, quod elementum ecclesiologicalum magis in luce ponitur atque in memoriam revocatur. Praeter confessionem stricte individuaalem quoque plurium una simul poenitentium praeparatio introducitur, quae sequentem confessionem faciliorem reddat. Plures lectiones Sacrae scripturae ad illum finem obti-

nendum adhiberi possunt. Qua de causa ea omnia magis prosunt ad uberores fructus pastorales obtinendos.

In quantum agitur de normis absolutionis generalis, disciplina non recedit a normis a *Congregatione pro Doctrina Fidei* die 16 Luni 1972 datis (Normae pastorales circa absolutionem generali modo impertientiam). Normae illae remedium intendunt praestare, ne fideles sine propria culpa gratiis sacramentalibus priventur.

In quantum vero agitur de facultate excipiendi confessiones quae necessaria est praeter potestatem ordinis, schema secundum desiderata in postulatis ad concilium oecumenicum mandatis, proponit simpliciore formam concessionis illius facultatis, ut scilicet omnes sacerdotes in universo mundo ea gaudeant, qui approbati sunt ab ordinario loci domicilii vel quasidomicilii quando primum deest. Inde fit ut episcopi tali modo a labore non necessario liberentur, ex altera vero parte retinent potestatem revocandi memoratam facultatem in casu necessitatis. Normae vero schematis quae illam ultimam materiam moderare intendunt necessaria ahuc precisione iuridica carent, ita ut dubia oriri possint v.g. in casu mutationis domicilii.

Laudandae sunt omnio normae generales quae locum confessionis, vestimenta liturgica etc. spectant, nam haec omnia in legislatione locali maiorem determinationem obtinere possunt. Schema iuris et magis adhuc renovatus ordo poenitentiae clare distinguit competentiam confessionis episcopalis, ab illa ordinarii loci et denique parochi in rebus minoris momenti determinandis. Vere igitur fructus pastoralis ex illa renovata disciplina sacramenti poenitentiae sperari potest.

Warszawa, 29 czerwca 1974